

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Карчевського Миколи Віталійовича – на дисертаційне дослідження Семенишиної-Фіголь Богдани Миколаївни «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Земельна реформа створює сприятливі умови для порушення норм законодавства в сфері використання земельних ресурсів, що негативно позначається як на економічній ситуації держави, так і на екології. Безспірно, земля відіграє неабияку роль, оскільки є основою життєдіяльності людини, джерелом задоволення першочергових її потреб, матеріально-просторовою базою існування держави, яка визначає суверенітет та межі реалізації влади. Водночас, земля є невід'ємною складовою навколишнього природного середовища, сполучним елементом, без якого не можуть існувати інші природні ресурси та об'єкти. І хоча земля, як елемент навколишнього середовища, має необмежену дію в часі, проте вона здатна втрачати свої якісні властивості, які цінуються, мабуть, більше, ніж її кількість (площа). Саме тому, держави приділяють велику увагу охороні земельних ресурсів, якими вони володіють у межах своїх територій. Кожна держава, формуючи власну земельну політику, самостійно визначає своє ставлення до земельних ресурсів, межі та види юридичної відповідальності й порядок притягнення до неї. Усі країни є унікальними у своєму державотворенні; вивчення їхнього досвіду може бути дуже корисним, оскільки дає змогу поглянути на власні процеси крізь призму практичних результатів, запозичити вдалі ідеї і уникнути помилок. Конституція України проголосила землі національним багатством, що перебуває під особливою охороною з боку держави. Проте цього недостатньо, необхідною умовою є дієвий механізм реалізації даної норми в життя.

За таких умов, актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Семенишиної-Фіголь Богдани Миколаївни «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні» не може викликати жодних сумнівів.

Про актуальність дисертаційного дослідження свідчить те, що вона узгоджується з Національною стратегією у сфері прав людини на період до 2020 року (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Державною цільовою програмою розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 743-р.); Стратегією реформування системи державного нагляду (контролю) (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2017 р. № 1020-р.), Пріоритетними напрямками наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 р.).

Метою дисертації є теоретичне узагальнення та розв'язання комплексної науково-прикладної задачі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні за допомогою кримінологічних засобів, що полягає у розробленні пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлений досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертаційної роботи. Здобувач використав численні наукові праці фахівців з філософії, загальної теорії держави і права, кримінології, кримінального, земельного та адміністративного права, інших галузевих правових наук, в тому числі

зарубіжних дослідників. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах міжнародно-правових актів, Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативних актів, які визначають правові засади запобігання правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні. Емпіричну базу дослідження становлять зведені дані вивчення 243 кримінальних проваджень розпочатих за ознаками ст. 197-1, 239–239-2, 252, 254 КК України упродовж 2015–2020 рр. на території східного регіону України (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська та Харківська області), а також 87 вироків, винесених судами України щодо кримінальних правопорушень відповідної категорії в зазначений період (з усіх регіонів країни); узагальнені результати опитувань 53 прокурорів та 257 працівників Національної поліції у Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Луганській, Харківській, Полтавській, Хмельницькій областях; 77 працівників Департаменту сертифікації та контролю за використанням та охороною земель Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастру); аналітичні узагальнення МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, Держгеокадастру, Державної екологічної інспекції (Держекоінспекції) України.

Узагальнений в роботі теоретичний та нормативний матеріал аналізується з використанням виваженого методологічного апарату, який включає як загальнонаукові, так і конкретні наукові методи пізнання, зокрема: логіко-семантичний, порівняльно-правовий, метод документального аналізу, спеціально-юридичний, статистичний, структурно-логічний та інші методи пізнання процесів і явищ. Загалом, методи дослідження є цілком сучасними й обґрунтованими, що стало запорукою успішного вирішення поставлених дисертантом завдань.

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені

дефініції, класифікації і критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексним монографічним дослідженням запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні з урахуванням сучасного стану кримінального, кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності.

На особливу увагу заслуговують наступні положення, висновки, рекомендації та пропозиції, що викладені в цій дисертації, які найбільш наочно демонструють її наукову новизну, теоретичну та практичну значущість, зокрема:

- обґрунтовано багатофункціональний підхід до кримінологічної політики у сфері земельних відносин, яка спрямована на охорону землі як об'єкта довілля, правовідносин земельної власності та сільськогосподарської діяльності;

- сформульоване авторське визначення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин як діяльність уповноважених державних органів спрямована на протиправні кримінально-карані діяння пов'язані з володінням, користуванням, розпорядженням, охороною, раціональним використанням й відтворенням земель та полягає в реалізації на загальнодержавному, регіональному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу запобіжних заходів, що включають системний кримінологічний аналіз, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих кримінальних правопорушень, викриття осіб (їх об'єднань), які вчиняють такі діяння, виявлення і припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізація) негативних наслідків шляхом відшкодування завданих збитків, повернення незаконно здобутих активів, відновлення порушених прав;

- розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики кримінальних

правопорушень у сфері земельних відносин, зокрема відомості про стан, структуру й динаміку кримінально караних діянь цієї категорії, детермінанти, які сприяють їх учиненню, соціально-психологічні ознаки правопорушників (службові особи, організовані групи,), а також наведено кореляційні зв'язки між поведінкою особи злочинця зі ступенем латентності кримінальних правопорушень та ефективністю вжиття заходів запобігання;

– проведено класифікацію суб'єктів, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин залежно від їх правового статусу й ступеня доступу до земельних ресурсів (загальний, спеціальний) та виокремлені способи вчинення протиправних дій службовими особами (прості, складні, завуальовані), що має значення для виявлення джерел інформації про підозрюваного, обрання тактичних прийомів запобігання;

– запропоновано напрями взаємодії суб'єктів запобігання порушенням у сфері використання та охорони земель і дотримання вимог земельного законодавства, виділяючи монорегуляторну та полірегуляторну моделі регулювання охорони природи й використання природних ресурсів.

Завдяки проведеному дослідженню удосконалено поняття «земля», «земельні відносини», «кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин»; наукові підходи щодо механізму запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин як сукупність нормативно-правових та організаційно-інституційних засобів спрямованих на забезпечення належного використання і охорони земель, запобігання, виявлення й припинення кримінально-караних діянь; законодавче врегулювання положень кримінального законодавства України у сфері земельних відносин на основі вивчення зарубіжного досвіду, з огляду на різницю правових традицій держав постсоціалістичної, континентальної та англо-американської правових сімей; напрями спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин шляхом контрольної-наглядової діяльності (визначення правового статусу державних інспекторів Держгеокадастру, Державної екологічної інспекції як

носія державно-владних функцій і повноважень) та моніторингу земельних відносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації можуть бути використані в: законотворчій діяльності – під час удосконалення законодавства щодо запобігання правопорушенням у сфері використання та охорони земель і дотримання вимог земельного законодавства в Україні; діяльності правоохоронних органів – при розробленні й удосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань організації запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин підрозділами Національної поліції України (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 01.07.2021 та Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань від 02.07.2021); освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів, магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акти Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021 та 19.07.2021).

Однак, як і при дослідженні будь-якої складної і нової теоретичної проблеми, в зазначеному дисертаційному дослідженні міститься чимало спірних, неузгоджених і не зовсім обґрунтованих положень, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії і напрямами подальшої розробки даної проблеми. Зокрема:

- 1) на с. 7 автореферату, висвітлюючи основні положення що були отримані у підрозділі 1.1 дисертації авторка зазначає, що «в умовах

трансформації земельних відносин (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» (2020)), намітилася тенденція до стрімкого зростання кількості кримінальних правопорушень у цій галузі, тому особливої уваги набуває питання ефективного здійснення заходів запобігання кримінальним правопорушенням за використанням та охороною земель». Однак, у самому підрозділі 1.1 дисертації не наводяться статистичні дані, що підтверджують цю тезу. Відповідна інформація знаходиться в інших розділах роботи;

2) у підрозділі 1.2. дисертації «Кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин як об'єкт кримінологічного дослідження» здобувачка робить низку цікавих висновків з приводу сутності та змісту кримінальних правопорушень у сфері земельних правовідносин. Втім, на нашу думку, у висновках авторці необхідно було вказати, що взагалі являють собою кримінальні правопорушення у сфері використання та охорони земель і дотримання вимог земельного законодавства;

3) на 75 дисертації на початку викладення положень підрозділу 1.3 «Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони земельних відносин» дисертації авторка зазначає, що «особливої актуальності набуває імплементація кращих зарубіжних практик щодо охорони та захисту землі, вдосконалення чинного національного законодавства, а вивчення законодавства зарубіжних держав та раціональне запозичення позитивного досвіду іноземного нормотворення зумовлюється потребами посилення ефективності вітчизняного правового регулювання функціонування та розвитку ринку земель в Україні». Безумовно, ми погоджуємось з такою тезою. Під час подальшого викладення положень цього підрозділу авторка детально аналізує досвід Бельгії, Іспанії, Нідерландів, Румунії, Польщі, Німеччини щодо кримінально-правової охорони земель. Однак, конкретних пропозицій з використання зарубіжного досвіду законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за такі правопорушення або відповідних

організаційних заходів запобігання цим правопорушенням авторка не надає. Тому хотілося би почути під час заходу – які ж здобувачка має пропозиції з використання зарубіжного досвіду у досліджуваній сфері;

4) на с. 119-120 дисертації авторка зазначає, що «ядром злочинності у цій сфері є використанням службового становища, чому сприяють не сформований в повному обсязі Земельний кадастр, слабка правова обізнаність населення в галузі земельних відносин, відсутність бажання у громадян отримувати у володіння землю легальним шляхом, встановлення високих трансакційних витрат при оформленні земельної ділянки та довготривалість самого процесу оформлення». Така теза потребує глибокого обґрунтування.

5) в питаннях запобігання кримінальним правопорушенням окрема увага також приділяється відшкодуванню шкоди, завданої вчиненням кримінального правопорушення. Усі кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин є такими, що мають суспільно небезпечні наслідки та завдають відповідну шкоду. Тому, безперечно, здобувачці слід було присвятити окрему увагу питанням відшкодування шкоди, що завдається такими кримінальними правопорушеннями. Тому під час захисту закликаю її до дискусії з цього приводу.

Натомість висловлені зауваження носять характер побажань та не можуть суттєво вплинути на загальну високу наукову цінність рецензованої роботи та позитивну оцінку проведеного автором дослідження.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до вимог встановлених Міністерством освіти і науки України.

Наведене дозволяє зробити висновок, що дисертаційне дослідження «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні» виконане на належному науково-теоретичному рівні, є завершеною працею, в якій

отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки кримінології, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а її авторка – Семенишина-Фіголь Богдана Миколаївна – заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

**Перший проректор
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
доктор юридичних наук, професор**

М.В. Карчевський